Letošní schůze spolku pro sociální politiku.

Letošní valná hromada spolku pro sociální politiku konala se ve Vídni. Tedy vítaná příležitost k její návštěvě. Tyto výroční schůze mají dobrý zvuk. Předmětem jednání jest vždy nějaké časové tema hospodářsko- neb sociálně-politické. Látka bývá pečlivě napřed připravena. Již rok, dva roky předem se stanoví program a rozdělí referáty, jež neobmezují se jen na písemné neb ústní zprávy referentů, nýbrž sestávají z celé řady prací odborníků, dlouho před sjezdem dodaných a tiskem před sjezdem publikovaných. Tyto práce tvoří právě onu nepřehlednou řadu cenných publikací ze všech skoro oborů sociálně politických, které spolek za dobu svého více než třicetiletého trvání byl vydal. Tím způsobem předmět jednání sjezdového vlastně již před schůzí samou jest vyčerpán. Zde zbývá jen konečný závěr o dodaných pracích a vědecká rozprava. Než přes to ani sjezd sám nepostrádá svého půvabu. Tento spočívá zejména v osobním poznání předních mužů teorie i prakse národohospodářského světa německého, neboť sjezdy spolku pro sociální politiku jsou od počátku svého dostaveníčkem všech, kdo chovají živý zájem o pokrok badatelství v oboru teorie i o vývoj sociálně politický.

Programem letošní schůze byly dvě otázky: podnikání komunální a národohospodářská produktivnost, obě dojista zajímavy. Projednávání bylo připraveno publikací několika svazků, obsahujících monografické práce o obecních podnicích četných měst německých i jiných (z Rakouska byla to města Vídeň, Praha, Solnohrad a Brixen). Na schůzi samé měli referáty o tomto předmětu prof. Fuchs (Tubinky) s hlediska principiálného, Dr. Mombert (Freiburk v Br.) s hlediska sociálně politického a mag. rada Weiss (Vídeň) se stanoviska finančně politického. O druhé otázce referovali prof. Philippovich (Vídeň) (»O podstatě národohospodářské produktivnosti a možnosti ji měřiti«), prof. Kammerer (Charlottenburk) (»O působení technického pokroku na produktivnost«) a prof. Wieser (Vídeň) (»O měření změn v hodnotě peněz v souvislosti s otázkou produktivnosti«).

Sjezd byl zahájen dne 27. září t. r. v útulných místnostech dolnorakouského živnostenského spolku za účasti oficiálních osob-

KNIHOVN
MINISTERSTVA SOC. PE

ností vídeňské byrokracie a několika set účastníků Gustavem Schmollerem, jenž stojí v čele spolku od samého jeho počátku. Ku jménu Schmollerovu, spoluzakladatele a dnes ještě vůdce německé národohospodářské školy historické, víží se nezapomenutelné literární boje let sedmdesátých a osmdesátých. Boje na jedné straně s německou školou svobodnotržební (Bamberger, Oppenheim a j.), jež vynalezla pro tento směr pověstnou, později všeobecně přijatou přezdívku katedrového socialismu, na druhé straně boje teoretického rázu o induktivní či deduktivní metodu ve vědách společenských s t. zv. rakouskou školou Mengrovou. Potyčky ty později utuchly a vedly k jakýmsi kompromisům, jsou však příliš zásadního rázu, aby vůbec kdy dosáhlo se trvalého smíru, jak právě zase letošní sjezd ukázal.

Schmoller jest přívětivý, dosud statný sedmdesátník oduševnělé tváře, při němž jedině vadí poněkud kazatelský tón přednesu. V zahajovací řeči své dotkl se právě zmíněné retrospektivy spolku. Poukázal na tři období zápasů, které spolek pro sociální politiku za své idey vedl a ve kterých vítězně obstál. Prvou periodu s bystrými, všemi duchovými zbraněmi ozbrojenými teoretickými odpůrci školy hospodářsko-liberální, druhé období, kde měl co činiti s bezohlednými protivníky z mocných kruhů podnikatelských (Stumm), a konečně nynější dobu, kdy nová fronda z různých kateder (Ehrenberg) projevuje kriticky nespokojenost svou s dosavadním směrem spolku a potírá katedrový socialism ze zásadního hlediska. Že takových odpůrců dnes jest více, než se Schmoller nadál, a že nalézají se v samém středu konaného sjezdu, vyšlo záhy na jevo. Poté zvolen předsedou pro prvý den jednání bývalý pruský ministr Berlepsch dobré paměti, jenž za doby svého úřadování ukázal, že sociální politiku může vláda provozovati nejen slovy, nýbrž i skutky, a jenž dosud stojí v čele sociálně reformního hnutí v Prusku. Po uvítacích proslovech rakouského ministra obchodu a vídeňského starosty — přítomen byl i ministr orby dr. Bráf — přikročeno k prvnímu bodu jednání o obecních podnicích, když byl dříve ještě štrasburský profesor Knapp věnoval vřelou pohrobní vzpomínku Hansenovi.

Zpravodaj profesor Fuchs rozeznává mezi obecními podniky a ústavy. Podniky mají povahu živnostenskou, ústavy slouží účelům správním, kulturním, zdravotním atd. Naproti tomu nerozhoduje, nesou-li podniky čistý zisk, či naopak vyžaduje-li jich provozování doplatků z jiných pramenů (dle Fuchsova názvosloví t. zv.

»Überschuss-« a »Zuschussbetriebe«). Toto rozlišování má ale dojista své slabiny. Vezměme zásobování města vodou. Jest to »podnik« nebo »ústav«? Nebo kanalisace, jatky atd. Patrno, že tu hranice nejsou dost přesny. Také znak zisku neb ztráty není dosti spolehlivý. Vždyť při některém podniku jest zamýšlen zisk, ale na konec objeví se zrovna tak jako při soukromém podnikání ztráta. Fuchs rozeznával pět stupňů ve vývoji obecních podniků: vodárny, jatky, plynárny a elektrárny, uliční dráhy a zásobování potravinami. Také toto schema má své vady, neboť vývoj nešel ve všech městech tímto pochodem (v Praze na příklad dříve byla obecní plynárna než jatky). Mimo to nejsou tím všechny obecní podniky vyčerpány (nemovité statky, doly a lomy, spořitelny, pojišťovny a j.). Také uvádění Anglie na prvém místě co do obecního podnikání nezdá se být odůvodněno. Neboť právě v Anglii byly tomu mnohé okolnosti na překážku. Jednak povahy historickoideologické (silně vyvinutý hospodářský individualism), jednak právní (značná obmezenost disposičního práva obcí, které namnoze ke každému rozšíření činnosti podnikatelské měly zapotřebí zvláštního zákonodárného svolení). Ovšem v nejnovější době vývoj Anglie ve směru tom předhonil země na pevnině.

Druhý zpravodaj Mombert zabýval se hlavně otázkou, mají-li obecní podniky býti zdrojem zisku čili nic, a uváděl důvody pro a contra. Tímto povšechným stanoviskem, jak otázku položil, nemohl ovšem dospěti k uspokojivé odpovědi. Zde nutno přece mezi jednotlivými podniky rozlišovati a budou tu rozhodujícími všeobecné zásady finanční (podniky soukromohospodářsky spravované, veřejné, obecnoprospěšné atd.). U obecních statků, továren, lomů a j. bude právem požadován zisk, u uličních drah bude již ustupovati do pozadí, poněvadž tu jiné momenty veřejných zájmů jsou důležitější, při zásobování vodou, čištění ulic, zařízení stok, mostech atd. má býti zisk vůbec nepřípustný, poněvadž jde o úkoly především obecnoprospěšné. Také návrh zpravodaje ohledně cenové politiky výrobků podniků obecních, aby totiž cena stanovena byla různě dle sociálních tříd spotřebitelů, sotva bude lze asi prakticky uskutečniti.

Třetí zpravodaj Weiss zabýval se finanční otázkou obecních podniků hlavně z praktického hlediska. Poukázal zejména na důležitost správného bilancování a účelného umořování. Při výrobních podnicích netřeba báti se zadlužení obcí opatřováním závodního kapitálu, jenž se dobře zúrokuje. Jen nesmí býti břímě

*

dluhové přesunováno na příští pokolení. Bývá také proti obecnímu podnikání namítáno, že se jím zužuje podnikavost soukromá Poněvadž jde pak hlavně o podnikání ve velkém, platí to zejména o akciových podnicích. Ale dle názoru zpravodaje účastní se aspoň v jistém směru i obecního podnikání kapitál soukromý. Neděje se to ovšem v právní formě akciového kapitálu, nýbrž pevně zúročitelných obligací, ježto obce zpravidla jsou nuceny touto cestou závodní kapitál pro své podniky opatřovati. Konečně si zpravodaj zajisté právem stěžoval na fiskální stanovisko, které finanční zákonodárství se zřetelem k podnikům obecním zaujímá.

Diskuse, která se poté rozvinula, s počátku dosti zklamala. K slovu dostali se zástupci různých třídních i politických táborů, kteří ovšem snížili ihned rozpravu na litanii svých známých požadavků, stesků a výtek. Jedině vrchní purkmistr Kutzer z Fürtu dovedl leccos zajímavého pověděti. Zejména ale obracel se proti tomu, aby obce své sociálně-politické povinnosti, které přece tvoří důležitou část jejich úkolů v oboru správy veřejné, plnily jen v mezích finančních prostředků, jež jim plynou z přebytků obecních podniků. Poučný příklad účelné komunální politiky sociální podal starosta malého jinak města Bohumína.

Živější, ba možno přímo říci dramatickou scenerii přinesla teprve debata druhého dne, kdy předsedal Philippovich. Bylo to vystoupení heidelberského profesora Alfreda Webera a odpověď starého Adolfa Wagnera.

Alfred Weber, jenž působil také nějakou dobu na německé universitě v Praze, jest mladý dosud muž. Dokud nemluví, činí dojem příjemný, jakmile však počne řečniti, překypuje tak temperamentem, nervosní gestikulací, přimhuřováním očí, nucenými výbuchy smíchu, krátce, svým úžasným neklidem tento dojem značně zeslabuje a posluchače unavuje. Weber se na počátku své řeči divil, že nikdo ještě vůbec k otázce obecního podnikání nezaujal stanoviska zásadního, že se zdá, jako by vůbec mlčky celé shromáždění projevovalo svůj souhlas s podnikatelskou činností obcí. Avšak on sám se zásadního hlediska proti tomu má vážné námitky. Obává se potlačování svobodné osobnosti, zbyrokratisování celého společenského života, státní a komunální omnipotence, podlomení vědomí svézodpovědnosti a soukromé iniciativy v životě hospodářském. Dnes nejvyšším ideálem každého příslušníka německého národa jest státi se bezstarostným pensistou. Jak vidno, nových nějakých námitek v zásadní této otázce Weber nepřednesl.

Jsou vzaty všechny ze starého arsenálu hospodářsko-liberálního názoru světového a dalo by se jimi bojovati nejen proti obecnímu podnikání, nýbrž i proti sociálnímu pojišťování, proti ochranným clům, ba proti sociální politice vůbec. Ale osobnost řečníka, jeho odvaha vystoupiti proti panujícímu proudu a jisté aspoň zdánlivě hlubší sociologicko-filosofické založení jeho důvodů získalo mu hlučný potlesk, ač ani projevů opačných nescházelo.

Vystoupení Webrovo, jež bylo smělým útokem proti celému duchu, který dosud činnost spolku pro sociální politiku ovládal, nezůstalo ihned bez odezvy. Na tribunu vystoupil Adolf Wagner. Holohlavý, věkem shrbený stařec, pravý typ starého kantora, s brejlemi na nose, oholenou tváří. Ale tento dojem stařeckosti ihned zmizel, jakmile promluvil. Postava se vzpřímila, pronikavé zraky zpod zježeného obočí metají blesky po celém shromáždění, ruka zvedá se k majestátním gestům a z úst zní kovovým zvukem hlas plný ohně a síly a pronikající až do posledního koutu velkého naplněného sálu. Kdo ze starších navštěvovatelů našeho prozatímního divadla pamatuje ještě starého Jiřího Kolára s jeho hrčivým rrr, dovede si učiniti představu o přednesu Adolfa Wagnera.

Wagner velmi ostře a velmi účinně porážel námitky Weberovy. Srovnával velké soukromé podniky kapitalistické s podniky veřejnými. I tyto mají své vady, ale daleko ne takové jako podniky soukromé. Osvědčily se jak po stránce technické, tak i sociálně politické. I v podnicích soukromých je byrokratism a horší než ve veřejných, neboť schází zde možnost kontroly, jež jest aspoň ve státech ústavních při podnicích veřejných vždy zaručena. I nejlepší formální právo k odstranění vad soukromého podnikání nestačí. Jsem starý muž — pravil Wagner — a budu až do smrti hájiti myšlenky, za které jsem od mládí bojoval, a mám zadostučinění, že výsledek nad očekávání ukázal, že jsou uskutečnitelny a prospěšny.

Po odpovědi Wagnerově úroveň rozpravy zase poklesla a nepovznesla se až opět třetího dne při dalších referátech Philippovichově a Wieserově o otázce produktivnosti za předsednictví Plenerova. Vídeňský profesor Philippovich jest vzácný sympatický zjev. Způsob jeho klidného výkladu má zvláštní půvab přesvědčivosti. Svůj referát založil na myšlence potřeby zvýšené produktivnosti za účelem rozhojnění obecného blahobytu. Rozmnožení obyvatelstva, zvýšená životní jeho míra, rostoucí náklady výrobní,

sociálně politická zařízení, stoupající potřeby veřejné, vše to vyžaduje, aby bedlivější zřetel věnován byl otázce technických pokroků, podporujících hospodářskou produktivnost. K přednášce Philippovichově pojil se zajímavý, názornými obrazy a diagramy provázený výklad profesora Kammerera (Charlottenburk) o pokrocích techniky v nejrůznějších oborech průmyslové výroby a dopravy a konečně čistě teoretický referát Wieserův (Vídeň) o měření změn v hodnotě peněz. Wieser prohlásil se proti metalistickému pojímání hodnoty peněz a pro metodu usuzování hodnoty té z ceny zboží, a sice srovnáváním cen největšího počtu nejrůznějšího druhu zboží. Při tom ovšem Wieser sám přiznati musil nedostatek této metody a velmi skrovný praktický její výsledek.

Ačkoliv uplynulo již dopoledne třetího dne sjezdu a tím vyměřená mu doba schylovala se ke konci, přece i tyto referáty daly podnět k široké diskusi. Nejprve Knapp ve formě jemně, ve věci ostře kritisoval referát Wieserův. Jakožto nejpříkřejší odpůrce metalistického stanoviska kvitoval sice v tom směru souhlas Wieserův, ale namítal, že výklad Wieserův může býti zajímavým příspěvkem pro statistiku cen zboží, ohledně teorie hodnoty peněz že však nepraví ničeho.

Proti Philippovichovi povstal pak známý národohospodářský estetik profesor Sombart námitkami, které do jisté míry překvapovaly. Vytýkal mu subjektivism, který nutně se objeví všude tam, kde badání se neobmezuje jen na poznání toho, co jest, nýbrž kde chce sledovati jisté praktické cíle. Tu se ihned objeví spor názorů o tom, jaké to cíle mají býti dle různých hledisk a třídních zájmů, a věda tím s povýšeného stanoviska svého sestupuje do nížin agitačních hesel. Že tyto názory Sombartovy nalezly aspoň částečný ohlas na schůzi spolku pro sociální politiku, jest více než podivno. Vždyť Sombart jimi upírá vlastně vědě národohospodářské praktické úkoly, chtěje ji obmeziti na pouhou teorii, on tím neguje oprávněnost národohospodářské politiky vůbec a zužuje tak dosavadní její doménu, kterou si vybojovala. Věda národohospodářská právě není jen naukou ryze teoretickou jako vědy exaktní, nýbrž též praktickou, jest též použitou teorií. Dobře replikoval Philippovich, že se od vědy národohospodářské musí žádati též vytyčení cílů praktických a že se tohoto svého úkolu vzdáti nesmí. Tak i tento rozhovor dal podnět k výměně názorů o principielních otázkách samých cílů

badatelských, opět znamení, jak i základní pilíře vědy národohospodářské jsou ještě sporny a neujasněny.

Celkem průběh letošního sjezdu, třeba zajímavý, přece nepůsobil dojmem uspokojujícím. Bylo hovořeno dosti planého i zbytečného a ani referenti v otázkách projednávaných nezaujali vždy dosti pevné a rozhodné stanovisko. Při obecních podnicích nebyla náležitě zdůrazněna jejich prospěšnost ani hranice jejich oprávněnosti, bylo couváno a kompromisováno. V otázce produktivnosti nebyl přesně vymezen tento pojem — míní-li se pouhá technická produktivnost, t. j. plus vyrobených statků, či hospodářská produktivnost, t. j. plus hodnot, kteréžto oba pojmy se vždy nekryjí. Nebylo vytčeno, že nejen zvýšená produktivnost, nýbrž stejně i spravedlivá distribuce důchodů jest podmínkou společenského blahobytu. Bylo věnováno mnoho času různým vycházkám snad jinak zajímavým, jako na př. do městského starobince v Lainzu, zemského blázince v Steinhofě, městských elektráren, poštovní spořitelny a j. v., ale s vlastním úkolem sjezdu přece jen nesouvisících. A konečně nescházely ani nezbytné bankety, na nichž se ovšem politisovalo a hodně banálně politisovalo. Účastníci jiných národností — spolek pro sociální politiku nenazývá se německým a příslušníkům jiných národností se nikdy nezavíral, ba publikuje i práce v jazyku francouzském a anglickém — učinili proto dobře, když takovým oficiálním příležitostem opatrně se vyhnuli. **C. Horáček.**

Kaizlova „Věda správní“.

(Pokračování.)

A. Řemeslná reforma v Rakousku.

Řemeslo chopivši se nejdříve čilé a hlučné agitace, zakládající se na domnění, že jenom úpravou živnostenského zákona lze odčiniti úpadek a tíseň drobné výroby, zejména i té, která od mocné konkurence velikého kapitálu (fabriční výroby) pocházela, opravdu docílilo toho, že záležitostmi řemesel legislace záhy se zabývala a že o reformu a nápravu bylo se pokoušeno. V Rakousku stalo se tak nejenergičtějším způsobem, kdežto Německo přes volání kruhů řemeslnických nic podstatného neučinilo, leda že zavedlo nepovinná společenstva pod jménem Innungen. V Rakousku zasaženo bylo do svobody živnostenské, spočívající na zákoně z 20. XII. 1859